

WSPOMNIENIE O ŻYCIU I DOKONANIACH PROF. DRA HAB. KAZIMIERZA ZAJĄCA, WYBITNEGO STATYSTYKA I DEMOGRAFA KRAKOWSKIEGO

JÓZEF POCIECHA

Katedra Statystyki Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
e-mail: pociecha@uek.krakow.pl

Minęło już dwa lata od odejścia od nas Profesora Kazimierza Zająca, doktora habilitowanego nauk ekonomicznych, emerytowanego profesora zwyczajnego Akademii Ekonomicznej w Krakowie, doktora *honoris causa* Akademii Ekonomicznej w Katowicach.

Profesor Kazimierz Zając należał do grona najwybitniejszych profesorów krakowskiej uczelni ekonomicznej i w ciągu 40 lat pracy zawodowej był współtwórcą jej wysokiej pozycji naukowej i dydaktycznej.

Profesor Zając wniósł też istotny wkład w rozwój statystyki, demografii i ekonometrii polskiej, przez swoje prace naukowe, a przede wszystkim, przez kształcenie kadr naukowych oraz organizowanie życia naukowego w środowisku metod ilościowych.

Profesor Kazimierz Zając pochodził z Krosna, lecz całe swoje życie związał z Krakowem. W ostatnim przedwojennym roku akademickim rozpoczął studia na Akademii Handlowej w Krakowie na kierunku konsularnym, kończąc je po okresie zawieruchy wojennej, w roku 1947. Po wojnie swoje studia i zainteresowania naukowe wiąże z Profesorem Jerzym Fierichem, ówczesnym Kierownikiem Katedry Ekonomii Akademii Handlowej. Już w czasach studenckich zainteresował się badaniami statystycznymi i z tego zakresu przedstawił pracę magisterską pt. *Ruch płac nominalnych i realnych robotników przemysłu naftowego w Krośnie w latach 1927–1945*. Dnia 31 maja 1947 roku, po przedstawieniu wymienionej pracy i zdaniu egzaminów z postępowaniem bardzo dobrym: z ekonomii, polityki ekonomicznej wraz z skarbowością, statystyki matematycznej i naukowych metod badania koniunktur, statystyki gospodarczej, spółdzielczości, ustroju

i zadań samorządu, geografii gospodarczej, uzyskał na Akademii Handlowej stopień naukowy magistra nauk ekonomiczno-handlowych.

Jeszcze w trakcie studiów, w 1946 roku, podjął pracę w charakterze asystenta-wolontariusza w Katedrze Ekonomii, a po ich ukończeniu w 1947 r. został asystentem. Bezpośrednio po ukończeniu studiów magisterskich podjął studia doktoranckie w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, uczestnicząc w seminarium doktorskim z ekonomii u Profesora Edwarda Lipińskiego. Studia te odbywał w latach 1947–1948. W roku 1949 złożył Prof. Lipińskiemu rękopis pracy doktorskiej, niestety była to praca z ekonomii klasycznej i jako niemarksistowska „burżuazyjna ekonomia” nie mogła być przedstawiona do obrony w rozpoczynającym się okresie stalinowskim.

W 1950 roku wobec szykan pod adresem Prof. J. Fiericha, jako przedstawiciela burżuazyjnej teorii ekonomii, wraz z Profesorem odszedł z Katedry Ekonomii, która stała się katedrą ekonomii marksistowskiej, do nowo utworzonej Katedry Statystyki. W latach 1954–1961 pracował w niej na stanowisku zastępcy profesora.

Przełom „października 1956 roku” przyniósł odejście od „okresu błędów i wypaczeń” (okresu stalinowskiego). Nastąpił powrót do prowadzenia badań statystycznych. W pierwszym szeregu młodych statystyków prowadzących badania był mgr Kazimierz Zając, który w swojej pracy doktorskiej przeprowadził, zakazaną w poprzednim okresie, analizę statystyczną płac roboczych, nawiązując tym samym do tematyki swojej pracy magisterskiej. Profesor Kazimierz Zając otrzymał w dniu 26 czerwca 1958 r. stopień Kandydata (Doktora) Nauk Ekonomicznych na podstawie złożonych egzaminów oraz pracy pt. *Analiza płac roboczych w przemyśle na podstawie badań statystycznych*, nadany przez Radę Wydziału Towaroznawstwa Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie, uchwałą z dnia 17 lutego 1958 r. Promotorem tej pracy był prof. dr inż. Jerzy Fierich.

W pięć lat po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych, Profesor Zając habilitował się na podstawie pracy: *Ekonometryczne metody badania budżetów domowych* (1963), Zeszyty Naukowe WSE w Krakowie, seria specjalna: Monografie nr 3. W 1965 roku, po śmierci Profesora Jerzego Fiericha, został Kierownikiem Katedry Statystyki, którą kierował aż do przejścia w 1986 roku na emeryturę. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego otrzymał w roku 1971, tytuł naukowy profesora zwyczajnego w roku 1976.

Prof. dr hab. Kazimierz Zając położył duże zasługi w rozwoju badań statystyczno-ekonometrycznych w powojennym okresie gospodarki centralnie sterowanej. Jego pierwsze badania naukowe dotyczyły wstydliwych wtedy politycznie problemów płac roboczych oraz budżetów gospodarstw domowych. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych Profesor Zając był niekwestionowanym autorytetem w zakresie badań poziomu życia ludności. Nurt badań ekonomiczno-społecznych przewija się w całym okresie aktywności naukowej Profesora Zająca, owocując m.in. kolejnymi książkami: *Ekonometryczne metody ustalania*

rejonów konsumpcyjnych (1978), współautor: B. Podolec; *Metody badania usług rynkowych* (1982), praca zbiorowa pod red. K. Zająca.

Drugim nurtem badawczym, rozwijanym przez Profesora Kazimierza Zająca są badania demograficzne. Jest on jednym z pionierów mikrodemograficznych badań historycznych, czego przykładem może być praca: *Studium nad ruchem naturalnym miasta Rymanowa w świetle ksiąg parafialnych z lat 1850–1950* (1969), „Przeszłość Demograficzna Polski”. Z połączenia badań demograficznych z badaniami społeczno-ekonomicznymi rodzi się monografia: *Rozwój demograficzny a rozwój gospodarczy* (1987), współautor: A. Sokołowski.

Innym nurtem badań statystycznych, ściśle powiązanych z badaniami społeczno-ekonomicznymi i demograficznymi jest rozwijanie metodologii i zastosowań procedur taksonomicznych. Znajduje to wyraz w wielu publikacjach Profesora, głównie ze swoimi młodszymi współpracownikami. Tego przykładem jest książka: *Metody taksonomiczne w badaniach społeczno-ekonomicznych* (1988), współautorzy: J. Pocięcha, B. Podolec, A. Sokołowski.

Należy też wspomnieć o prowadzeniu przez Profesora badań w dziedzinie statystycznych metod kontroli jakości, czego wyrazem jest szereg artykułów naukowych na te tematy, a przede wszystkim książka: *Statystyczne metody kontroli jakości* (1973), współautorzy: J. Cyran, J. Steczkowski.

Reasumując dokonania naukowe Profesora Zająca należy podkreślić, że wniósł on osobisty wkład w rozwój metodologii badań statystyczno-ekonometrycznych i prowadzenie badań empirycznych, zwłaszcza w obszarach statystyki społecznej, demografii i statystycznej kontroli jakości. Jego silna aktywność naukowa obejmowała długi okres, ponad 40 lat, począwszy od połowy lat pięćdziesiątych do połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku.

Prof. dr hab. Kazimierz Zająć zawsze przykładął dużą wagę do procesu dydaktycznego. Jest on autorem lub współautorem wielu skryptów i podręczników do statystyki. Wśród nich wyróżnia się podręcznik: *Zarys metod statystycznych*, PWE, Warszawa, mający 5 wydań, na którym wychowało się wiele roczników studentów uczelni krakowskiej i wielu innych uczelni polskich.

Profesor Zająć był znany i ceniony przez studentów jako interesujący wykładowca. Potrafił on o metodach statystycznych i ich zastosowaniach mówić tak, że zdobywał dla nich uważnych słuchaczy, którzy potem niejednokrotnie wybierali je jako przedmiot swoich specjalizacji i tematy prac magisterskich. Profesor Zająć wypromował ogromną rzeszę magistrantów, którzy nawet po bardzo wielu latach wspominają go jako wybitnego profesora krakowskiej uczelni ekonomicznej. Profesor Zająć był też długoletnim wykładowcą Uniwersytetu Jagiellońskiego na kierunku socjologia czy psychologia, a także Papieskiej Akademii Teologicznej. Także ci studenci wspominają go jako interesującego wykładowcę.

Profesor Zająć położył ogromne zasługi w dziedzinie kształcenia kadr naukowych nie tylko w Krakowie, ale i w całej Polsce. Bardzo wielu statystyków i ekonometryków polskich zachowuje w życzliwej pamięci Profesora jako promotora

lub recenzenta swoich prac na stopień naukowy. Wypromował on 38 doktorów i sprawował opiekę merytoryczną nad 22 habilitantami. Wykonał ponad 80 recenzji prac doktorskich oraz ponad 60 recenzji prac habilitacyjnych. Bez przesady można stwierdzić, że znaczna większość obecnie czynnych lub będących już na emeryturze polskich profesorów z zakresu statystyki i ekonometrii była przynajmniej na jednym etapie kariery naukowej oceniana i dopingowana do pracy przez Profesora Zająca. Profesor Kazimierz Zając cieszył się w ogólnopolskim środowisku naukowym statystyków, demografów i ekonometryków dużym autorytetem oraz poważaniem, a osoby, które w swoim czasie oceniał, wyrażają wdzięczność za jego życzliwość i konstruktywne rady, jakich im udzielał.

W trakcie swojej długoletniej pracy na krakowskiej uczelni, Profesor Zając pełnił na niej wiele różnorodnych funkcji, walnie przyczyniając się do jej rozwoju. Już w latach 1954–1958 był prodziekanem ówczesnego Wydziału Towaroznawstwa i Statystyki Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie, a w latach 1964–1968 prodziekanem ówczesnego Wydziału Produkcji i Obrotu Towarowego. W latach 1980–1986 pełnił funkcję dziekana Wydziału Ekonomiki Obrotu Akademii Ekonomicznej w Krakowie.

Od 1965 roku, od śmierci pierwszego kierownika Katedry Statystyki — prof. dr inż. J. Fiericha, był kierownikiem tej katedry, walnie przyczyniając się do jej kadrowego i naukowego rozwoju. W latach 1969–1986, aż do emerytury, w związku z reorganizacją struktury organizacyjnej uczelni pełnił funkcję Dyrektora Instytutu Metod Rachunku Ekonomicznego, przemianowanego później na Instytut Statystyki Ekonometrii i Informatyki, a w Instytucie kierował Zakładem Statystyki. Pod Jego kierownictwem, dzięki staraniom i inspiracji Profesora, Instytut rozwijał się kadrowo i zyskiwał coraz to silniejszą pozycję w polskim środowisku ilościowych badań ekonomicznych. Należy podkreślić, że starania Prof. Zająca o rozwój naukowy i, co za tym idzie, rozwój kadrowy nie dotyczyły jedynie jego macierzystego Zakładu Statystyki, lecz całego Instytutu. Za czasów dyrektorstwa Prof. Zająca, w Instytucie Metod Rachunku Ekonomicznego powstał Zakład Informatyki. Wielu późniejszych pracowników Zakładu Informatyki doktoryzowało się z metod ilościowych u Prof. Zająca. Przyczynił się on do rozwoju Zakładu Matematyki oraz integrował Zakład Ekonometrii z problematyką badawczą całego Instytutu. To, że krakowska uczelnia ekonomiczna intensywnie rozwijała się od lat 60-tych do 80-tych ubiegłego wieku pod względem potencjału naukowo-dydaktycznego, czego formalnym wyrazem była zmiana jej nazwy z Wyższej Szkoły Ekonomicznej na Akademię Ekonomiczną, było w istotnym stopniu zasługą pracy Profesora Zająca na kierowniczych stanowiskach w Uczelni.

Prof. dr hab. Kazimierz Zając swoją pracą organizacyjną i ekspercką oddziaływał na rozwój teorii i praktyki badań statystycznych w Polsce. Spośród wielu funkcji pełnionych poza uczelnią przypomnieć należy przewodniczenie w latach 1975–1979 Sekcji Demografii Historycznej Komitetu Nauk Demograficznych

PAN, a w latach 1978–1981 przewodniczenie Sekcji Statystyki Komitetu Statystyki i Ekonometrii PAN w Warszawie.

Na zapamiętanie zasługują jego starania o stworzenie platformy dyskusji naukowych oraz prezentacji osiągnięć, szczególnie przez młodszych adeptów nauki, w ramach działalności Oddziału Krakowskiego Polskiej Akademii Nauk. Był on długoletnim przewodniczącym Komisji Nauk Ekonomicznych PAN Oddział w Krakowie, dbając o regularne wydawanie jej organu naukowego *Folia Oeconomica Cracoviensia*. Przewodniczył także Komisji Statystyczno-Demograficznej PAN Oddział w Krakowie do czasu jej połączenia z Komisją Nauk Ekonomicznych. Jako przewodniczący tych gremiów zasiadał w radach redakcyjnych i radach programowych takich czasopism naukowych jak: *Przeszłość Demograficzna Polski*, *Studia Demograficzne*, *Przegląd Statystyczny*.

Prof. K. Zając położył także duże zasługi dla Głównego Urzędu Statystycznego. W długim okresie lat 1965–1995 był członkiem Rady Naukowej GUS, przyczyniając się do wytyczania kierunków badań statystycznych oraz rozwoju metodologii i praktyki statystyki publicznej w Polsce. Przez długie lata zasiadał w Radzie Naukowej *Wiadomości statystycznych*. Należy też zaznaczyć jego rolę w Polskim Towarzystwie Statystycznym, gdzie przez długie lata zasiadał w Radzie Głównej PTS.

Wśród swoich uczniów i wszystkich osób, które się z nim spotykały, Profesor Kazimierz Zając został zapamiętany jako osobowość o niezwykłych zaletach umysłu, charakteru oraz wysokiej kulturze osobistej. Swoim przykładem życzliwości dla innych, otwartości i akceptacji odmiennych poglądów oraz podejść naukowych wyznaczał standardy postępowania w życiu naukowym i dydaktycznym polskich uczelni.

Prof. dr hab. Kazimierz Zając zmarł 6 maja 2012 roku i spoczywa na Cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

